PORUKA FOLKLORA, BROKA ŠAUSMAS

ĪSVIEDOKĻI PAR LNT IZRĀDI "SILA EZERA NOLAIŠANA" MĀRČA BROKA REŽIJĀ, 28. OKTOBRIS 2026 – KRODERS.LV

Baiba Kalna: Esot mijiedarbībā ar visu

Jaunais režisors Mārcis Broks savai jaunākajai izrādei, kas iestudēta Nacionālā teātra Aktieru zālē, izraudzījies Jāņa Poruka pagājušā gadsimta sākumā sarakstīto garstāstu "Druvienas Sila ezera nolaišana un svētceļojums uz Linteni". Šis viņa mazāk zināmais prozas darbs, kas iekļauts 1924. gadā izdotajā Poruka kopoto rakstu sestajā sējumā, ietver visnotaļ plašu tematisko loku – no cilvēka attiecībām ar dabu un centieniem to pārveidot līdz kristīgās ticības, šajā gadījumā hernhūtiešu kustības, sadurei ar pagānismu, tam pa vidu ievijot mīlestības līniju. Mārcis Broks, kurš ir arī dramatizējuma autors, no visa šī kopuma akcentējis tēmu – kādas sekas rada cilvēka vienotības ar dabu, kas te personificēta ar ierasto dzīves ritējumu, sagraušana un cenšanās vardarbīgi, nerēķinoties ar apkārtējo vidi, to pakļaut cilvēka iegribām. Šādi tiek izjauktas dabas likumsakarības, kuras, kā redzams, ir cieši saistītas ar pašu cilvēku likteņiem, izceļot gan no nosusināšanai lemtā ezera dzelmes, gan no cilvēku dabas iekšienes destruktīvus spēkus, kas gala rezultātā noved līdz katastrofai.

Ir saistoši vērot, kā Mārcis Broks turpina un attīsta savā pirmajā izrādē kopš LKA absolvēšanas – *Dirty Deal Teatro* iestudētajā "Svētvietā" – pieteikto tēlainību un motīvus, uzsverot, ka ikvienai vietai (šajā izrādē tas ir Sila ezers) piemīt sava atmiņa, un pētot cilvēka un telpas, vides mijiedarbību. Brokam nepiemīt tēlu antropocentrisks tvērums, veidojot izrādes audumu, viņš klāj krāsas cieši līdzās citu citai, radot optisku krāsu sajaukšanās efektu, kur detaļas nospēlē veselumu, piemēram, pīļu medību

epizodē koku zari personāžu rokās pārtop medību bisēs, bet mazmazītiņš ekskavatoriņš, ko Barons izvelk no kabatas, paužot savu ieceri nolaist ezeru, asprātīgi ironizē par cilvēka lieluma māniju, cerot uzvarēt dabu.

Izrāde piedāvā telpu, kurā skatītājiem ir iespēja būt klātesošiem kopīgi ar tēliem, kas iesaistīti šajos notikumos, un piedalīties sajūtā, ka esam daļa no pasaules, kurā viss ir savstarpēji saistīts, mijiedarbojas un kur, cenšoties ietekmēt kādu vienu ekosistēmu, neprognozējamas pārmaiņas notiek arī citur. Radošās grupas veikums līdzās režijai – Ildzes Jurkovskas scenogrāfija un kostīmi, Dāvja Grīnhofa mūzika un Kristas Erdmanes gaismas – spēles laukumā rada mistisku atmosfēru, kurai gan dažkārt traucē pārlieku izvērstā darbošanās ar butaforiskajām roku un kāju mulāžām. Izrādes poētika iegulst aktieru radīto tēlu konkrētībā, kuri katrs uzsver kādu būtisku sava personāža rakstura šķautni – Kārlis Reijers Sīmaņa šaubas un bijību iecerētās skolas laika mīlestības Maijas priekšā, jaunie aktieri Ilze Reknere Maijas pārņemtību ar abstraktu ticību un Bruno Bitenieks Jura paļaušanos vienīgi uz acīm redzamo un rokām taustāmo. Ivars Puga priekšplānā izvirza Rubeņa pragmatismu un Barona visvarenības apziņu, Juris Hiršs – Trimzas aizvainojumu, kā arī vēlmi atdarīt ciema ļaudīm un dabas pretnostatījumam – "kultūrai", bet Līgai Zeļģei vairākos tēlos uzticēts iemiesot dažādos dabas spēkus, ar kuriem saskaras apkārt ezeram mītošie ļaudis. Tādējādi izrādē tiek ieskicēta arī panteisma ideja, kas šeit izskan visai pārliecinoši.

Rēzija Krieviņa: Tumša satīra

Režisora Mārča Broka debija Nacionālajā teātrī sākotnēji pārsteidz ar materiāla izvēli, vēlāk ar pievienotajām sižetiskajām niansēm, piemēram, erotismu un mirušo dzīvnieku plejādi. Un visai ātri rodas pārliecība gan par Jāņa Poruka darba "Druvienas Sila ezera nolaišana un svētceļojums uz Linteni" biedējošo aktualitāti šodien, gan par to, ka netrūks skatītāju, kuriem šis stāsts un režisora veikums šķitīs absolūti neizprotams.

Druvienas barons nolēmis Sila ezerā nolaist ūdeni. Iemeslu lēmumam netrūkst, sākot no derīgas zemes iegūšanas līdz klepus remdināšanai, kas iedzīvotājiem jāizcieš ezera radītā mitruma dēļ. Taču ūdens nolaišanas dēļ jācieš dabai. Rodas cilvēces un neskaramās dabas konflikts, kur svarīga loma ir Ūdens mātei, Meža tēvam un Kultūrai. Paralēli tam noris Kārļa Reijera strādnieku puiša Sīmaņa iemīlēšanās Ilzes Rekneres hernhūtiešu meitenē Maijā. Šī mīlestība ne vien piešķir izrādei romantisko šķautni, bet vēl jo vairāk – aktualizē neviennozīmīgi uzlūkojamo ticības jautājumu, jo Maija mīl tikai savu Pestītāju.

Aktieru ansamblis Kārļa Reijera, Līgas Zeļģes, Ivara Puga, Jura Hirša, Ilzes Rekneres un Bruno Bitenieka sastāvā meistarīgi tiek galā ar nepavisam vieglo uzdevumu. Īpaši uzteicami Reijera un Zeļģes izstrādātie aktierdarbi un Ildzes Jurkovskas scenogrāfija. Tajā radīta tumšā estētika un nemitīga ūdens klātbūtne, un gumijas granulas efektīvi kalpo kā ezers, kalns un stiprinātais dzēriens. Savukārt Kristas Erdmanes gaismas piešķir telpai tik nepieciešamo ūdens mirdzēšanas efektu. Neviennozīmīgāk vērtējama Dāvida Grīnhofa mūzikas un Ildzes Jurkovskas kostīmu iekļaušanās izrādes kopainā. Piemēram, Sīmaņa apmetņa materiālu, salīdzinot ar citiem kostīmiem, grūti iedomāties kā dabas reprezentēšanai atbilstošu.

Sākotnējais izrādes žanrējums “eksistenciālas šausmas” pārtapis “ekoloģiskā šausmenītē”. Lai arī plastmasas izmantojums rekvizītos var radīt mulsumu par vārda “ekoloģisks” izmantojumu, sekundārā izvēle tomēr šķiet precīzāka. Tā tieši norāda uz organismu un vides attiecībām un deminutīvā atstāj vietu mājienam, ka šausmas nebūs vienīgi tumšas. Broka dramatizējumā stāsts nezaudē Poruka ierakstīto mītiskumu, bet kļūst plašāks un biedējošāks. Precīzi atainota cilvēka un dabas nesaraujamība (Sīmaņa dialogs ar mirušo briedi) un veltīta telpa smiekliem. Taču galvenais ir šausmas, kas vietām ar nolūku, šķiet, pārsātinātas. Tāpēc jābrīdina, ka redzēsiet arī noslīkuša cilvēka atsevišķās ekstremitātes un brieža asiņaino ķermeni

ekskavatorā. Un vienlaikus jāuzsver, ka šie aspekti, tāpat kā mazie pīlēni ezerā un vēlāka pīļu šaušana, ir ne vien sižetiski attaisnojoši, bet arī simboliski pielādēti.

Laikā, kad nocērtam gandrīz 400 gadus vecu mežu, uztveram kultūru kā fakultatīvu lielumu un turpinām dzīvot aizspriedumos par vienīgo pareizo dzīvošanu, ir biedējoši viegli rezonēt ar Poruka šķietami absurdajiem notikumiem. Tāpēc Mārča Broka tumšā satīra par cilvēka nožēlojamību un viltus varas pozīciju dabas priekšā ir ne tikai drosmīga Poruka renesanse, bet arī šodienas repertuārā visnotaļ iederīga "šausmenīte".